

АНАМАСТЫЧНЫЯ АДЗІНКІ Ў БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ПАРАЎНАННЯХ

Мікуцкая І.Б.

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Маішэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Арцямёнак Г.А., канд. філал. навук, дацэнт

Пазнаваць навакольны свет чалавеку дазваляе параўнанне як мысленчая аперацыя. Чалавек карыстаецца ёй, каб даць ацэнку грамадскім і прыродным з'явам, выказаць свае адносіны да іх. З дапамогай параўнання вылучаюцца і класіфікуюцца, укладаюцца ў сістэму адрозныя ці падобныя ўласцівасці з'яў, прадметаў, паняццяў. Здольнасць да параўнання знайшла адлюстраванне ў параўнальных канструкцыях розных моў, бо з'яўляецца лагічнай часткай працэсу чалавечага пазнання, незалежна ад нацыянальнасці, узросту ці разумовых здольнасцей. Параўнанне шырока выкарыстоўваецца як сродак стварэння вобразнага, выразнага і экспрэсіўнага выказвання. Шматлікія параўнальныя канструкцыі замацоўваюцца ў маўленні большай часткі прадстаўнікоў пэўнага народа, становяцца ўстойлівымі. Устойлівыя параўнанні беларускай мовы з'яўляюцца надзвычай яркім вобразным сродкам, гэта істотны фрагмент вербальнай культуры беларусаў, бо ў іх знайшлі адлюстраванне асаблівасці светабачання і мыслення нашага народа.

Актуальнасць тэмы артыкула заключаецца ў тым, што даследаванне народных параўнанняў у культуралагічным аспекце спрыяе лепшаму разуменню нацыянальна-культурных адметнасцей мовы, спецыфікі яе вобразнага патэнцыялу.

Мэта працы – выяўленне беларускіх народных параўнанняў з анамастычнымі кампанентамі і іх культуралагічнага зместу.

Матэрыял і метады. Крыніцай фактычнага матэрыялу з'яўляецца “Слоўнік беларускіх народных параўнанняў” [3]. Асноўнымі метадамі даследавання выступаюць аналіз слоўнікавых дэфініцый, апісальна-класіфікацыйны і структурна-семантычны аналіз.

Вынікі і іх абмеркаванне. Беларускія народныя параўнанні з'яўляюцца сродкамі, якія дапамагаюць стварыць выразную вобразную характарыстыку адносін чалавека да пэўных падзей і з'яў, выказаць пачуцці, а таксама дазваляюць выявіць спосабы адлюстравання ў мове культуры і побыту народа, нацыянальных асаблівасцей светаўспрымання і светапогляду беларусаў. З гэтай прычыны вялікую ўвагу даследчыкаў прыцягваюць тыя ўстойлівыя параўнанні, якія змяшчаюць кампаненты, рэlevantныя ў лінгвакультуралагічным аспекце. Сярод такіх нацыянальна маркіраваных кампанентаў устойлівых параўнанняў вылучаюцца сваёй адметнасцю анамастычныя адзінкі.

Шырока ўжываюцца ў беларускіх народных параўнаннях антрапонімы. У склад такіх устойлівых параўнанняў уваходзяць як гаваркія, агульнавядомыя прозвішчы і імёны, так і найменні знакамітасцей рэгіянальнага маштабу. Параўнаем:

– *выйграць як Заблоцкі на мыле* ‘пра чалавека, які меркаваў зарабіць, а растраціўся’, *зарабіць як Аўгуст на петушках* ‘пра нулявы заробак ад якой-н. справы’, *хадзіць як Салоха* ‘пра неахайную, непрывабную жанчыну’, *цягацца як Борах на дворах* ‘цягацца ад хаты да хаты, як габрэі-арандатары, што часта мянялі арэндадаўцаў’, *выскачыць (вырвацца) як Піліп (Раман, шляхціц, певень)* з кананель ‘пра чалавека, які недарэчна, не да месца выступіў з прамовай, прапановай, паказаў сябе’, *як тая Тадора – то шые то пора* ‘пра чалавека, які няўважліва робіць, а затым перапрабляе сваю работу’;

– *пагуляць як Адэля ў Кузьмах* ‘пра дрэнна, не ў задавальненне адбытую гулянку’, *напіцца і ляжаць як той Антоська на покуці* ‘пра моцна п’янага чалавека’, *прапасці як Сымонаў башлык* ‘пра бясследнае знікненне чаго-н.’, *спраў як у Бермана на заводзе* ‘пра вялікую колькасць спраў, занятасць чаго-н.’, *цягацца як Броня па капусце* ‘пра некага, хто цягаецца па сяле, як мясцовая слаўтасць Броня ў выпадку з капустай’, *дрыжаць як Аўгіннін кулеш* ‘пра чые-н. дрыжкі ад страху’, *як Фэлька з Палестыны* ‘пра неахайна апранутага чалавека’, *капацца як Пятруля ў торбе* ‘пра чалавека, які павольна кудысьці збіраецца’, *такая праўда як Рыгор значар* ‘пра поўны недавер, непрызнанне праўдзівымі пэўных звестак’.

Нязначная колькасць народных параўнанняў утрымлівае тапанімічныя адзінкі: *як Гродна* ‘пра каго-н., што-н. вельмі старых’, *як з Асвенцыма* ‘пра вельмі худога, слабага, страшнага чалавека’, *вялікі як Дунай* ‘пра ўдалага, вялікага чалавека’, *як у Вільні на Кальвары* ‘пра люднае і шумнае месца, вялікі вэрхал дзе-н.’ і інш.

Асаблівасці міжнацыянальнага ўзаемадзеяння адлюстроўваюць устойлівыя параўнанні беларускай мовы з кампанентамі-этнонімамі. Можна зрабіць выснову, што ўсходнія народы не атрымалі станоўчай ацэнкі беларусаў (*пішчаць, крычаць бы татарская арда* ‘пра віск, крык, валтузню’, *як Батый прайшоў* ‘пра поўны непарадак, неразбярэху дзе-н.’), а ў выніку камунікавання з прадстаўнікамі цыганскага народа былі адзначаны адмоўныя рысы характару асобных яго прадстаўнікоў (*мяняць работу як цыган куст* ‘пра гультаяватага летуна, што не знойдзе шчаслівага месца’, *хваліцца як цыган карослівай кабылай* ‘пра таго, хто непамерна хваліцца чым-н., кім-н., хто не заслугоўвае такой пахвалы’).

Праз народныя параўнанні беларусаў неадназначная ацэнка даецца прадстаўнікам яўрэйскага народа: *адважны як жыд* ‘пра палахлівага, ляклівага чалавека’, *ашукаць як жыд бога* ‘пра нейкае муд-

рагелістае ашуканства, падман', *даць як жыд перцу* 'пра вельмі нязначную колькасць чаго-н атрыманага, аддадзенага', *грошай як у жыда* 'пра наяўнасць вялікіх грошай, багацця', *ківацца як рабін над талмудам* 'пра марудную, нудную работу над нечым', *разумны як рабін* з амбівалентным значэннем 'пра дасведчанага чалавека; пра кагосьці не зусім дасведчанага'.

Заклучэнне. Культуралагічная каштоўнасць беларускіх народных параўнанняў адлюстравана праз кампаненты-складнікі з нацыянальнымі маркерамі. Да такіх маркераў можна аднесці і анамастычныя адзінкі. Вялікае распаўсюджанне ў беларускіх народных параўнаннях атрымалі антрапонімы, тапонімы і этнонімы. Аналіз падобных устойлівых параўнанняў дазваляе выявіць разнастайныя спосабы адлюстравання ў мове духоўнай культуры народа, нацыянальных асаблівасцей, светаўспрымання і светапогляду беларусаў.

Літаратура

1. Пятрова, Н.П. Нацыянальна-культурная семантыка фразеалагічных адзінак у беларускай мове / Н.П. Пятрова // *Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова*. – 2007. – № 4. – С. 123 – 127.
2. Салаўёў, П.Л. Структурна-семантычныя асаблівасці вобразных параўнанняў у сучасным беларускім маўленні: эксперыментальнае даследаванне / П.Л. Салаўёў // *Весці БДПУ*. Сер. 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2007. – № 2. – С. 76 – 80.
3. Слоўнік беларускіх народных параўнанняў / Нац. акадэмія навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Т.В. Валодзіна, Л.М. Салавей; навук. рэд. В.М. Макіенка. – Мінск: Беларуская навука, 2011. – 482 с.
4. Юрчанка, Г.Ф. Народнае параўнанне / Г.Ф. Юрчанка // *Полымя*. – 1997. – № 7. – С. 296 – 307.

УЛАСНЫЯ АСАБОВЫЯ ІМЁНЫ-НАЗВЫ СВЯТАЎ У ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ

Мураўёва І.А.

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт

У кожнага народа спрадвечу вёўся свой каляндар, у якім перадавалася мудрасць, веды, вопыт жыццёвых назіранняў. Такі каляндар маюць і беларусы. Кожны дзень года ў хрысціянскіх календарых (як праваслаўным, так і каталіцкім) запоўнены імёнамі святых, апосталаў, прарокаў, пакутнікаў. Не ўсе яны адзначаліся ў будзённым жыцці роўнай увагай. Адны даты праходзілі зусім непрыкметна, з іншымі звязаны павер'і, парады выконваць ці не выконваць тую або іншую працу, трэція шанаваліся як вялікія святы і былі звязаны з абавязковымі ўрачыстымі абрадамі.

Асобныя святы, якія ўтрымліваюць у сваім складзе ўласныя асабовыя імёны, пакладзены ў аснову парэмій. Актualityнасць нашага даследавання заключаецца ў тым, што вывучэнне такіх адзінак дазволіць больш глыбока пазнаць светапогляд беларусаў, яго сувязь з навакольным асяроддзем.

Мэта – выяўленне ролі ўласных асабовых імён у прыказках і прымаўках.

Матэрыял і метады. Матэрыялам паслужыла картатэка, сабраная аўтарам са зборнікаў прыказак і прымавак [1-2]. Выкарыстаны апісальны метады даследавання.

Вынікі і абмеркаванне. Прыказкі і прымаўкі, у якіх выкарыстоўваюцца імёны хрысціянскіх святых, складаюць значную колькасць. Частка гэтых імён з'яўляецца назвамі святаў – *Базыль, Барыс, Баўтрамей, Ілья, Мацей, Мікалай, Пётр, Ян*. Разгледзім больш падрабязна асобныя прыклады.

Імя *Базыль* ужываецца ў прыказцы *Базыль – авечкам авёс дае*. Як вядома, Базыль / Прачыстая (Першая Прачыстая, Першы Святок, Зельная) – свята, якое адзначаецца 15 жніўня ў каталіцкім календары, уведзена ў VII ст. У гэты дзень асвятлялі зёлкі, збожжа і садавіну, пасля чаго лічылі іх гаючымі.

Імя *Барыс* выкарыстоўваецца ў прыказках *Прыйшоў Барыс – за саху бярыся; На Барыса за ніву бярыся; На Барыса за рагач бярыся, а прыйдзе багач – кідай рагач, бяры сявеньку ды і сей памаленьку*. Свята, якое адзначаецца 15 мая, мае наступныя варыянты назвы – Дзень Барыса і Глеба Сейбітаў, Барысаў дзень, Барыса і Глеба, Барыс-дзень, Барыш-дзень, Салаўінае свята, Салаўіны дзень, Свістазарнік, Свістухі, Свістапляскі. Свята мае ў назве назоўнік *сейбіт*, бо з гэтага дня пачыналі сеяць гарбузы і агуркі, бо не баяліся больш маразоў.

Імя *Баўтрамей* ужываецца ў прыказцы *Прыйшоў Баўтрамей – жыта на зіму сей*. Як вядома, свята Баўтрамей (Варфаламей) адзначаецца 24 жніўня – гэта час сяўбы азімых; па стане надвор'я ў гэты дзень прадказвалі надвор'е на ўсю восень.

Імя *Ілья* выкарыстоўваецца ў значнай колькасці прыказак (намі зафіксавана 7): *Да Іллі просяць аб дажджы, а па Іллі і баба хвартуком назоніць; Ілья блізка, гніся, бабка, нізка, уставай раненька ды і жні да пазенька; Пасля Іллі вада і зямлі; Прыйшоў Пятрок – апаў лісток, прыйшоў Ілья – апала два; Прыйшоў Пятрок – апаў лісток, прыйшоў Ілья – апала два, прыйшла Прачыстая – увесь лес ачысціла; Прыйшоў Пятрок – апаў лісток, прыйшоў Ілья – апала два, а там і восень – вось і я; Ілья ўкінуў лядня; Прыйдзе Ілья (Ілля) – наробіць гнілля. Ілля (Іля, Галляш) – свята дажджоў і навалыніц, якое адзначаецца 2 жніўня і ўспрымаецца як канец лета і пачатак восені. На яго заканчвалі касавіцу, хадзілі талакой касіць удовам, праводзілі зажынкi – свята пачатку жніва. Ілья – адзін з папулярных вобразаў у фальклору,*